

mevte iken malının tamamı üzerinde gerçekleştirdiği normal tasarruflar geçerlidir. Örneğin kendisine ait bir evi piyasadaki değerine satmış ise bu tasarrufu geçerlidir. Çünkü neticede bu tasarruf malın üçte ikisi üzerinde her hangi bir değer kaybına neden olmamaktadır. Maraz-ı mevttteki kimsenin belirtilen tasarrufları muhtemel mirâşçılardan biriyle gerçekleştirmesi konusunda ise farklı görüşler vardır: İmâm A'zam'a göre vârislerle yapılan bey', hibe vb akidler piyasa şartlarına uygun olarak yapılsa da geçersizdir. İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e göre ise bir kimse semen-i misl ile malını vârislerden birine satarsa bu akid geçerlidir.

Maraz-ı mevttteki kişi evlenmek isterse bu hakka da sahiptir. Mihir miktarı, mihr-i mislden fazla ise ve bu fazlalık terikenin üçte birinden daha fazla değilse akid geçerlidir. Üçte birden fazla olan miktarın ödenmesi ise muhtemel vârislerin icâzetine bağlıdır.

4. Mirâsın Şatları

Mirâsla ilgili üç rükun vardır. Bunlardan ilki mirâs bırakan kişidir (mûris/müverris), ikincisi mirâşçı (vâris), üçüncüsü ise mûrisin vârislere bıraktığı şeydir (mirâs/irs/mevrûs). Mirâsla ilgili hükümlerin doğabilmesi için bir takım şartlar vardır. Bu şartlar şunlardır:

a. Mûrisin Vefât Etmiş Olması

Mûrisin vefatı, hakikaten, hükmen ya da takdiren olabilmektedir. Bir kimsenin fizyolojik olarak ölmesi hakikaten ölmesi anlamına gelmektedir. Hükmi ölüm ise bir kimsenin öldüğüne yargı yoluyla karar verilmesi ve o kimse hakkında ölmüş olarak işlem yapılması durumunda olur. Örneğin bir insanın hayatta kalmasına imkan olmayacak kadar uzun süre kayıp (mekûd) olması halinde hakim bu kimsenin öldüğüne hükmedebilir. Takdîri ölüm ise ceninin bir kimse tarafından *gurre* diyetini hak ettirecek bir şekilde (cinâyeten) düşürülmesinden ibarettir. Buna göre bir kimsenin can çekişmesi, umutsuz bir hastalığa yakalanması, yargı kararı olmaksızın uzun süre kayıp olması ve ceninin kendi kendine düşmesi gibi durumlar ölüm olarak değerlendirilmez. Bunlardan dolayı mirâs hükümleri oluşmaz.

Mirâs açısından cenînle ilgili bir görüş ayrılığı vardır. İmâm A'zam'a göre cinâyeten düşürülen cenîn hem vâris olur hem de mûris olur. Buna göre cenîn anne karnındayken babası vefat ederse onun mirâsından olan hissesi, doğunca kendisine verilmek üzere sabit olur. Fakat bu cenîn düşürüldüğü için, kazanmış olduğu mirâs hissesi kendi vârislerine kalır. Cumhûra göre ise bu durumdaki cenîn vâris ya da mûris olamaz. Ancak

düşürüldüğü için ödenmesi gereken gurre mirâsçılara kalır.

b. Mûris Vefat Ettiğinde Vârisin Hayatta Olması

Vârisin hayatta olması hakikaten ya da takdîren olabilir. Vârisin hakikaten hayatta olması fizyolojik açıdan hayatta olması demektir. Takdiri olarak hayatta olmasına örnek ise mûris vefat ettiğinde onun vârisi konumundaki ceninin anne karnında bulunmasıdır. Eğer cenin sağlıklı olarak doğarsa mirâstan hissesini alır.

Birbirine mirâsçı olabilecek iki kişi yanarak, boğularak ya da trafik kazasında vefat etse hangisinin daha önce vefat ettiği bilinmezse birbirlerine mirâsçı olmazlar. Ancak birinin daha önce vefat ettiği belirlenebilirse sonra vefat eden önce vefat edene mirâsçı olur.

c. Mirâsçı Olmayı Gerektiren Sebebin Bilinmesi

Aşağıda da açıklanacağı üzere mirâsçılık sebepleri farklı olabilmektedir. Bu sebeplerin farklı olması, ilgili hükümlerin de farklı olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle mûris ile vârisin birbirine akraba olduğunun bilinmesi yeterli değildir. Bu akrabalığın türü ve derecesi de bilinmelidir.

5. Mirâsçılığın Sebepleri

Mirâsçılık hükmünü doğuran sebepler üç tanedir.

a. Neseb Hısımlığı

Bu sebep, “karâbet”, “rahm” ve “neseb” kavramlarının üçüyle de ifade edilmiştir. Neseb hısımlığı, velâdet yoluyla gerçekleşen bir hısımlıktır. Aralarında bu tür bir hısımlık bulunan kimseler birbirlerine mirâsçı olurlar. Bu ise vefat eden kimsenin furûunu, ûsûlünü, ûsûlünün furûunu kapsamaktadır. Vefat eden bir kimsenin nesepten dolayı mirâsçıları şöyledir:

- Furûu: Çocukları ve onların çocukları.
- Usûlü: Babası, babanın babası, annesi, annenin annesi, babanın annesi.
- Uûlün furûu: Erkek ve kız kardeşler, amcalar ve onların erkek çocukları

b. Nikâh

Nikâhtan maksat, sahih nikah akdidir. Nikah akdinden sonra cinsel münasebetin olup olmaması mirâsçılığı etkilememektedir. Fâsid nikâh akidleri ise mirâsçılık sebebi değildir. Sonrasında cinsel münasebet olsa dahi bu akidler mirâs hükümleri doğurmamaktadır.

Boşama vaki olduktan sonra iddet de bitmiş ve taraflardan biri vefât etmiş ise bunlar birbirlerine mirâsçı olamazlar. Fakat kadın ric’î talâktan dolayı iddet beklerken ikisinden biri vefat etmiş ise birbirlerine mirâsçı olabilirler. Ancak kadın bâin talâktan dolayı

iddet beklemekteyken ikisinden biri vefat ederse birbirlerine mirâsçı olamazlar.

Hanefîlere göre bir kimse eşini bâin talâkla boşayarak ona mirâs bırakmaktan kaçmaya (*talâku'l-firâr*) çalışıyorsa, bu kötü niyetin amacına ulaşmaması için kadın mirâsçı kılınır. Özellikle erkeğin maraz-ı mevttte iken karısının talebi ya da rızası olmaksızın gerçekleştirdiği bâin talâk bu türden sayılmıştır. Ancak erkek vefât ettiğinde kadının talâk-ı firârdan dolayı beklediği iddet sona ermişse mirâsçı olamaz. Hanbelîlere göre ise iddet bitmiş olsa da kadının talâk-ı firârdan dolayı mirâs hakkı vardır. Mâlikîler ise kadının, iddetinin bitmiş olması hatta bir başkası ile evlenmiş olması durumunda dahi ölen ilk eşine mirâsçı olacağı görüşündedir. Şâfîiler ise talâk-ı firârdan dolayı kadının mirâsçı olamayacağı görüşündedir.

c. Velâ

Kölenin azât edilmesi neticesinde azât eden kişi ile azât edilen kişi arasında doğan hükmi akrabalığa velâ denilmektedir. Daha önce aralarında efendi-köle ilişkisi bulunan bu iki kişi birbirinin mevlâsı haline gelmektedir.

Hanefîlere göre velâ iki türlüdür. Bunlardan ilki az önce belirtilen, azatlıktan kaynaklanan velâdır ve *velâ-i atâka* şeklinde isimlendirilir. İkinci tür velâ ise, *velâ-ı müvâlât* diye isimlendirilir. Bu tür velâ, adına müvâlât akdi denilen bir akidle iki kişinin birbirlerinin erşlerini ödemek ve birbirlerine mirâsçı olmak üzere sözleşmeleri ile sabit olmaktadır.

Köle azâdından kaynaklanan velâ sayesinde azât eden (*mu'tik*) ve onun *asabesi* azât edilen kişiye (atîk) vâris olur. Ancak azât edilen, onlara mirâsçı olmaz.

6. Mirâsçılığa Mâni Olan Haller

a. Kölelik (Rikk)

Rikk keiimesi zayıflık, incelik anlamlarına gelmektedir. Köle statü bakımından hür kişiye göre daha zayıf olduğundan “rakîk” olarak isimlendirilmiştir. Kölelerin bazıları özgürlüğe daha yakındır. Örneğin, efendisi için çocuk doğurmuş kadın köle (ümmü veled), özgürlüğü için belirli bir bedel getirdiği takdirde azat edileceğine dair efendisi ile anlaşma yapmış köle (mükâteb), efendisinin vefatından sonra özgür kalacağına dair efendisi ile anlaşmış olan köle (müdebber) özgürlüğe daha yakın durumdadırlar. Ancak bu halde de olsalar neticede köle olduklarından mûris ya da vâris olamazlar. Çünkü kölelerin zimmeti olmadığından bir şey temellük ve temlîk etmeye uygun değildirler.

b. Vârisin Murisi Öldürmesi (Katl)

Bir kimsenin mûrisini haksız bir şekilde öldürmesi onun vâris olmasına mâni olmaktadır. Bu konuda mezhepler arasında ittifak vardır. Ancak her türlü katlin mirâs mahrumiyeti doğurup doğurmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. Hanefilere göre mirâşçılığa mâni olan öldürme, haram olan ve kısâs ya da diyet gerektiren adam öldürmedir. Kısâs ya da diyet gerektirmeyen adam öldürmeler ise mirâşçılığa mâni olmaz. Örneğin vârisin meşru müdafa yaparken mûrisi öldürmesi (*el-katl bi hakk*), başka bir amaçla kazdığı bir çukura mûrisin düşmesi suretiyle ölümüne sebebiyet vermesi (*tesebbüben katl*), çocuk ya da deli gibi mükellef olmayan bir vârisin mûrisini öldürmesi gibi durumlar mirâşçılığa engel değildir. Mâlikîlere göre hataen katil mirâşçılığa mâni değildir. Şâfiî mezhebine göre ise her türlü katil, mirâşçılığa mânidir. Hanbelî mezhebine göre ise mirâşçılığa mâni olan adam öldürme, kısâs, diyet ve keffâret gerektiren adam öldürmedir.

c. Vâris ile Mûrisin Farklı Dinlerden Olması (İhtilâf-ı Din)

İki kişinin farklı dinlerden olması bu kimselerin birbirlerine mirâşçı olmalarına mânidir. Bu konuda mezhepler arasında ittifak vardır. Örneğin bir baba gayr-ı Müslim ise onun Müslüman olan çocukları ona mirâşçı olamazlar. Bu hüküm şu hadis ile sabittir:

لا يرث المسلم الكافر، ولا الكافر المسلم

“Müslüman kâfire vâris olamaz. Kâfir de Müslüman’a vâris olamaz.” (Ebû Dâvûd, Ferâid, 10)

Ahmed b. Hanbel’e göre bir kimse azâd ettiği gayr-ı Müslim kimseye (velâ sebebiyle) mirâşçı olabilir.

Gayr-ı Müslimlerin birbirine mirâşçı olup olamayacağı konusunda ise şu şekilde bir görüş farklılığı vardır. Hânefi, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre aynı ülkede bulunan gayr-ı Müslimler birbirlerine mirâşçı olabilirler. Çünkü mirâs konusunda gayr-ı Müslimler aynı dinden sayılırlar. İmâm Mâlik’e göre ise din farklılığı gayr-ı Müslimler açısından bir mirâşçılık engelidir.

Müslüman iken irtidat eden bir kimse bir süre sonra tekrar Müslüman olmuş ise mirâsla ilgili irtidat etmeden önceki haklarını yeniden kazanır. Fakat irtidattan sonra tekrar İslam’a dönmezse mirâsla ilgili haklarında daralma meydana gelir. İster erkek olsun ister kadın mürtedin gerek Müslüman gerekse gayr-ı Müslim bir kimseye mirâşçı olamayacağı konusunda ittifak vardır. Başka bir deyişle mürtedin her türlü mirâşçılık hakkı kaybolmaktadır. Mürtede mirâşçı olup olmayacağı konusunda ise iki farklı görüş vardır. Hanefî

mezhebine göre erkek mürtedin, Müslüman olduğu dönemde kazandığı mallar Müslüman mirâsçılarının hakkıdır. İrtidat ettikten sonra kazandığı mallar ise beytül mâle aittir. Kadın mürtedin malları ise ister irtidat öncesinde ister sonrasında kazanılmış olsun Müslüman mirâsçılara aittir. Cumhûra göre ise mürtedin, mirâs hükümleri bakımından aslî gayr-i Müslim'den herhangi bir farkı yoktur.

d.Vâris ile Mûrisin Hukukî Statüleri Farklı Olan Ülkelerden Olması (İhtilâf-ı Dâr)

İslam hukukundaki hükümlerin bir kısmı içinde bulunulan ülkenin diğer ülkelerle olan dinî, siyasi ve askeri ilişkilerine göre belirlenmiştir. Bu üç bakımdan bakıldığında, bir kişinin içinde yaşadığı ülkenin üç statüden birine sahip olduğu kabul edilmiştir:

- Dâru'l-İslâm: Ağırlıklı olarak Müslümanların yaşadığı, dini hükümlerin açık bir şekilde uygulandığı yerler.
- Dâru'l-harb: Ağırlıklı olarak gayr-ı Müslimlerin yaşadığı, onlara ait hükümlerin uygulandığı ve Müslümanlarla savaş halinde bulunan yerler.
- Dâru'l-ahd: Ağırlıklı olarak gayr-ı Müslimlerin yaşadığı, onlara ait hükümlerin uygulandığı fakat Müslümanlarla barış halinde olan yerler.

Dâr farklılığı sadece gayr-ı Müslimlerin birbirine mirâsçı olmasına mânidir. Müslümanlar ise her nerede olurlarsa olsunlar birbirlerine mirâsçı olurlar. Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre dâr farklılığı tıplı Müslümanlar gibi gayr-ı Müslimler için de mirâsçılık engeli sayılmamaktadır. Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre ise iki gayr-ı Müslim'den biri vefat ettiğinde farklı ülkelerde bulunuyorlar ise birbirlerine mirâsçı olamazlar.

7. Mirâsçılık Dereceleri

Mirâsçılarla ilgili olarak ana çerçeveyi oluşturan deliller Nisâ suresinin 11-12. ayetleridir:

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (11) وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلِكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ

يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ
تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَالِأَلَّةِ أَوْ امْرَأَةٌ وَهِيَ آخٌ أَوْ
أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ
شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (12)

Meal:

“Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı mirâs) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirâsın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona vâris oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. (11)

Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi, yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine vâris olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaklırlar. (Bu paylaşırma vârişlere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah, hakkıyla bilendir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.) (12)”

Terike üzerindeki haklar sırası ile dağıtıldıktan sonra terikeden mirâşçılar için kalan kısım mirâşçılar arasında paylaşılır. Nasıl ki terike üzerindeki hakların dağıtımında bir öncelik sırası var ise mirâs hisselerinin dağıtımında da bir öncelik sırası vardır. Bir kimsenin muhtemel mirâşçılarının hepsi o kimsenin mirâsından hisse alamayabilir. Bunun için ilk derecede yer alan mirâşçıların tamamı hisselerini aldıktan sonra geriye

kalan miktar ikinci derecedeki mirâşçılar arasında paylaşılır. Onların hisseleri verildikten sonra halâ elde mirâstan bir miktar var ise bu, müteakip derecelerdeki vârislere hisseleri oranında dağıtılacaktır.

Mirâşçılık bakımından vârislerin dereceleri şu şekildedir:

- a. Ashâb-ı Furûz:** Kelime olarak farz sahipleri demektir. Burada *farz*dan maksat, mirâs hisseleri yukarıda belirtilen mirâs ayetlerinde kesin bir şekilde beyan edilmiş olan kimselerdir. Bir mirâs taksiminde öncelikli olarak dağıtılması gereken hisseler bunlardır.

Ashab-ı furuz toplam on iki vâristen oluşmaktadır. Bunların dördü erkek sekizi ise dişidir. Bunlar şunlardır: Baba, asabe ciheti ile dede (yukarı doğru uzanan nesep zincirinde ne kadar uzakta olursa olsun), koca, anne bir kardeş, anne, sahih nine (yukarı doğru uzanan nesep zincirinde ne kadar uzakta olursa olsun), zevce, kız, oğlun kızı (aşağı doğru uzanan nesep zincirinde ne kadar uzakta olursa olsun), ana-baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana bir kız kardeş. Vefat eden bir kimsenin ardında mirâşçı olarak ashab-ı furûzdan hepsi bulunmayabilir. Bu durumda bunlardan hangilerinin hayatta bulunduğuna göre çeşitli kombinasyonlar (haller) oluşur. Bu hallerin toplamı kırk tanedir ve bir kavram olarak “*kırk hal*” diye isimlendirilir.

Bir kimsenin *asabe cihetinden dedesi* kendisi ile arasında hiçbir kadın bulunmayan dedeleridir. Buna göre kişinin babasının babası, babasının babasının babası vd. asabe cihetinden dedeleri olmaktadır.

Sahih nine ise anne veya baba tarafından olup da araya kadından sonra dedenin girmediği ninelerdir. Örneğin annenin annesi, annenin babasının annesinin annesi. Aynı şekilde babanın babasının annesi de sahih ninedir.

- b. Asabe:** Asabe lügatte bir erkeğin baba cihetinden erkek akrabaları anlamına gelmektedir. Mirâs hukukunda ise asabe ashab-ı furuzun hisseleri dağıtıldıktan sonra kalan hisseyi alan ya da ashab-ı furuz yok ise mirâsın tamamını alan mirâşçılardır.

Asabe olan vârisler ya neseb yani akrabalık cihetinden ya da sebep yani köle azât etmek cihetinden bu statüye sahip olurlar. Neseb cihetinden asabe ise kendi içinde üç kısma ayrılır. Bunlar *asabe bi'n-nefs*, *asabe bi'l-gayr* ve *asabe maa'l-gayr*'dir.

- c. Zevî'l-erhâm:** Bu kavram *zû'r-rahm*'in çoğuludur. Müşterek akrabalık bağına sahip olan kişiler birbirleri açısından zevî'l-erhâm konumundadır. Ancak ferâiz

ilminde zevi'l-erhâmdan maksat mûrisin ashâb-ı ferâiz ve asabesinden olmayan akrabalarıdır.

Zevi'l-erhâm'ın mirâs taksiminde mûrise olan yakınlıkları dikkate alınır. Çünkü bunlar; aslında asabe hükmünde olup ya kadın oldukları ya da akrabalık zinciri içerisinde araya kadın girdiği için asabe olamamışlardır. Bu bakımdan asabe hangi usûl ve sırayla vâris oluyorsa, bunlar da aynı şekilde mirâsçı olurlar. Bu yakınlığa göre zevi'l-erhâm dört sınıfa ayrılır.

- Mûrisin ashab-furûz ve asabesinden olamayan fûrûu: Kızlarının çocukları, oğlunun kızları.
- Mûrisin usûlü: Sahih olmayan dede ve nine.
- Mûrisin annesinin ve babasının asabe ve farz sahibi olmayan furûu: Kız kardeşlerinin çocukları, erkek kardeşlerinin kızları.
- Mûrisin büyük baba ve büyük annesinin ashab-ı furûz ve asabesinden olamayan fûrûu: Halalar, anne bir amcalar.